

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

7/14

ARALIK 2022

DergiPark
AKADEMİK

SÖBIAD

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

SIS
Scientific Indexing Services

EBSCOhost

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

e-ISSN: 2651-3595

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Sayı/No:14

Aralık/December 2022

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June& December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemlname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel hakemli bir dergidir.

Kalemlname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD.

MAPAVRİ (ÇAYELİ) NAHİYESİNİN NÜFUS YAPISI (1835-1846)

Mehmet KAZDAL

Dr. Öğretim Görevlisi, Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Lecturer, University of Artvin Çoruh, Faculty of Theology

Department of History of Islamic Arts

Artvin, Turkey.

mehmetkazdal@artvin.edu.tr

orcid.org/0000-0002-9508-5283

Öz:

Rize'nin takriben 20 km doğusunda bulunan Çayeli eski adıyla Mapavri nahiyesi II. Mehmed döneminde Trabzon ve çevresinin fethedilmesiyle (1461) Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Fethin ardından Anadolu'nun farklı bölgelerinden birçok Türk aşiret grubu bölgeye yerleştirilmiştir. XIX. yüzyılda devletin yeniden yapılandırılması sürecinde yapılan ıslahatlardan birisi nüfus sayımıdır. Bu sayım sonucunda ülke çapındaki erkek nüfus kayda geçirilmiş ve bu şekilde birçok defter oluşturulmuştur. Bu defterlerden birisi 1143 numaralı Rize nüfus defteridir. Söz konusu defterden Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesi sınırları içindeki mahalle ve köylerin isimlerini ve erkek nüfusun sayısını öğrenebilmekteyiz. Bunun yanı sıra aynı defterden nahiyeye bağlı yerleşim yerlerinin imamlarını, muhtarlarını ve nahiyedeki göç hareketlerini de tespit edebilmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Osmanlı Devleti, Çayeli, Nüfus Sayımı, Nahiye.

POPULATION STRUCTURE of MAPAVRI (ÇAYELİ) TOWNSHIP (1835-1846)

Abstract:

Located about 20 km east of Rize, Çayeli, formerly Mapavri, came under the sovereignty of the Ottoman Empire with the conquest of Trabzon and its surroundings (1461) during the reign of Sultan Mehmet the Conqueror. After the conquest, many Turkish tribal groups from different parts of Anatolia settled in the region. One of the reforms carried out during the restructuring of the state in the XIXth century was the census. As a result of this census, the male population throughout the country was recorded and many ledgers were created in this way. From one of these population books, book number 1143, we can learn the names of the neighborhoods and

villages within the borders of Mapavri Township of Rize District and the number of male population. In addition, from the same book, we can also identify the imams and mukhtars of the settlements in the district and the migration movements in the township.

Keywords: Islamic History, Ottoman State, Çayeli, Census, Township.

GİRİŞ

Rize'nin takriben 20 km doğusunda bulunan Çayeli eski adıyla Mapavri nahiyesi II. Mehmed döneminde Trabzon ve çevresinin fethedilmesiyle (1461) Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir.¹ Osmanlıların fethi sonrası bölgeye yönelik iskân faaliyetleri neticesinde birçok Türk aşiret grubu Çayeli'nin de dâhil olduğu Trabzon ve çevresine yerleştirilmiştir. Karamanoğulları Beyliği'nin Fatih döneminde egemenliğini kaybetmesi neticesinde beyliğe bağlı grupların Trabzon Sancağına getirilerek bölgede iskân edilmesi özellikle zikredilmelidir.² Bunun yanı sıra Yavuz Sultan Selim'in şehzadeliği döneminde Safevi saldırıları sonucu ortadan kaldırılan Akkoyunluları ve yine padişahlığı döneminde Dulkadiroğlu Beyliği'ne bağlı aileleri bölgede iskân ettiği ifade edilmektedir.³ Yapılan iskân faaliyetleri neticesinde Çayeli ve çevresinde Türk nüfusunun ciddi manada arttığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin XVIII ve XIX. yüzyıllarda artarak devam eden isyanlar, savaşlar ve eskiden beri uygulana gelen toprak sisteminin işlevini yitirmesi yeni sorunları beraberinde getirmişti. Bununla birlikte Yeniçeri Ocağı'nın kuruluş gayesine aykırı olarak devletin idarî-malî bürokrasisi için baskı unsuru hâline gelmesi, birtakım ıslahatlar yapılmasını zorunlu kılmıştı. Özellikle II. Mahmud döneminde zikredilen problemleri çözmek gayesine matuf birtakım girişimlerde bulunuldu. Yapılan ıslahat girişimlerin temel hedeflerinden birisinin devletin gelir kalemlerinin yeniden belirlenip bir düzene sokulması olduğu belirtilmektedir.⁴ Hedeflenen ıslahat girişimlerine temel teşkil etmek üzere öncelikle ülke genelinde nüfus sayımı yapılması kararlaştırıldı. "1831 yılında başlanılan nüfus sayımı, Osmanlı Devleti tarihinde

¹ İdris Bostan, "Rize", *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008), XXXV/148.

² Emine Ünal, *Çayeli'nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019), 29-30; Haşim Albayrak, *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus* (Babıalı Kitaplığı, 2010), 61-66; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz / Tarih Kültür İnsan* (Trabzon: Serander Yayıncılık, 2002).

³ M.Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002), 57.

⁴ Komisyon, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs* (Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000), 81-82.

sadece vergi mükelleflerini tespit amacıyla yapılmayan bir sayım olmasının yanı sıra devletin nüfus yapısıyla ilgili detaylı bilgiler veren ilk nüfus sayımı olma niteliği taşıması açısından önemlidir.”⁵

1831 yılında başlanılan sayım sırasında birçok defterin ortaya çıktığı arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.⁶ Oluşturulan defterlerden birisi de arşivde “Nfs.d koduyla 1143 numarada kayıtlı bulunan Rize Müslim Nüfus Defteri”dir. Makalemizin öncelikli referans kaynağı işbu defterdir. Hicri 1251-1262, miladi 1835-1846 yılları arasında kayıtların bulunduğu söz konusu defterden Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesi sınırları içindeki mahalle ve köylerin isimlerini, erkek nüfusun sayısını öğrenebilmekteyiz. Bunun yanı sıra aynı defterden nahiyeye bağlı yerleşim yerlerinin imamlarını, muhtarlarını ve nahiyedeki göç hareketlerini tespit edebilmekteyiz.

1. Mapavri (Çayeli) Nahiyesine Bağlı Yerleşim Yerlerinin Eski ve Yeni İsimleri

II. Meşrutiyet’in ilanını sonrası yönetime gelen Jön Türkler, Osmanlı tebaasının hepsinin din farkı gözetmeksizin Osmanlılık fikri etrafında toplayarak hem içtimai bütünlüğü sağlamaya hem de devletin iç işlerine müdahale eden batılı devletlerin sinsi hedeflerine ulaşmasını engellemeye çalışıyordu. Lakin meşrutiyet sonrası birtakım gayrimüslim toplulukların bağımsızlık hareketine girişmesi, Osmanlılık fikrinin istenen bütünlüşmeyi sağlayamayacağı düşüncesine neden oldu. Gayrimüslim unsurların hem batılıların kışkırtması hem de milliyetçilik akımından etkilenerek giriştikleri bağımsızlık hareketleri Türkler arasında da Türkçülük fikrinin yaygınlaşmasına neden olduğu ifade edilmektedir.⁷ “Balkan Savaşı’ndan sonra milliyetleri farklı bile olsa bütün unsurların Osmanlılık fikri altında birleşebileceği fikri iflas etmiş Müslüman dahi olsa etnik olarak farklı toplulukların aynı çatı altında olmalarının mümkün olmadığı düşünölmeye başlandı.”⁸

Osmanlı coğrafyasının birçok yerinde yükselişe geçen milliyetçilik hareketleri, Birinci Dünya Savaşı’nın arifesinde devlet yönetiminde etkin bir konumda bulunan İttihat ve Terakki idarecilerini, bahsi geçen akımların etkisiyle isyan edebileceği düşünölen tebaaya karşı “hem

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831* (Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1997), 10.

⁶ Sayım sırasında oluşturulan defterlere “Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri’nin” web adresinden dijital olarak ulaşılabilir bkmz. <https://www.devletarsivleri.gov.tr/>

⁷ Yusuf Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1921-1931)* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994), 85-88.

⁸ Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1921-1931)*, 93.

siyasî hem de tepkiselliği barındıran sosyo-kültürel önlemler” almasına sebep oldu. Söz konusu önlemlerden birisinin Dâhiliye Nezareti’nin aldığı kararlar Osmanlı coğrafyasındaki yer adlarının Türkçe isimlerle değiştirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu hedefi gerçekleştirmek üzere Türkçe olmayan yer isimlerini belirlemek üzere komisyonlar kuruldu. Söz konusu kararın Trabzon ve çevresindeki yerleşim yerlerinde de uygulanması maksadıyla 1913 yılında çalışmalar yapıldı. Çalışmalar sonucu Trabzon Eyaleti’ne bağlı Rize kazası ve nahiyelerindeki yerleşim yerlerinin isimlerinin değiştirilmesine başlandı.⁹ “Rize kazasının mahalleleri, köyleri ve nahiyelerindeki yer isimlerinin Türkçeleştirilmesiyle ilgili “3 Kanûn-ı evvel 1329 (16 Aralık 1913)” tarihli belge Osmanlı Arşivi’nde bulunmaktadır.¹⁰

1835 yılında kayıtların tutulmaya başladığı anlaşılan “1143 Numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinden” ilgili tarihte kullanılan yerleşim birimlerinin isimlerini 1913 yılından önceki değişmemiş hâliyle tespit edebilmekteyiz. Yapılan tespitlerin bölge tarihi çalışan araştırmacılara kolaylıklar sağlayacağını ifade etmeliyiz.

Sıra No	Yerleşim Yerinin Eski İsmi	Yerleşim Yerinin Yeni İsmi
1	“Akrotıl mea Canceva	Limanköy, Caferpaşa
2	Arpik mea Kıraş	Musadağı
3	Astifoz	Âşıklar
4	Çeçeva	Haremtepe
5	Çilingir	Çilingir
6	Havra	Sarısu
7	Karadüz mea Latum	Madenli
8	Komika	Küçük Taşhane
9	Kuvalyoz	Çataklı Hoca
10	Mamul	Kesmetaş

⁹Ayhan Yüksel, “Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını ve İdari Yapıyı Değiştirme Girişimleri”, <http://mehmetakifbal.net> (18 Kasım 2014).

¹⁰ BOA, DH. İD. (Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı), 97-2/ 25 (17 N 1328-5 B 1329).

11	Marıva	Yeni Pazar
12	Maryeva	Şairler
13	Armut Karadere	Armutlu
14	Perkam	Demirhisar
15	Raşot	Karaaęaç
16	Zencal	Büyük Taşhane
17	Nefsi Mapavri	Eski Pazar”

2. Mapavri Nahiyesine Bağlı Yerleşim Yerlerinin Nüfusu

Sıra No	“Köy Adı	H.1251 Yılındaki Nüfus	H. 1251 Yılında Köyler Arasındaki Nüfusunun Oranı	H.1262 Yılındaki Nüfusu	H. 1262 Yılında Köyler Arasındaki Nüfusunun Oranı
1	Akrotil mea Canceva	432	% 11,38	359	% 9,58
2	Arpık mea Kıraş	217	% 5,72	213	% 5,68
3	Astifoz	139	% 3,66	155	% 4,13
4	eeva	428	% 11,28	409	% 10,91
5	ilingir	114	% 3	96	% 2,56
6	Havra	471	% 12,41	488	% 13,02
7	Karadüz mea Latum	447	% 11,78	438	% 11,69
8	Komika	57	% 1,50	64	% 1,70
9	Kuvalyoz	283	% 7,46	223	% 5,95
10	Mamul	213	% 5,61	237	% 6,32

11	Marçiva	82	%2,16	74	% 1,97
12	Maryeva	94	% 2,47	104	% 2,77
13	Armud	102	% 2,68	116	% 3,09
14	Perkam Tabii	220	% 5,80	261	% 6,96
15	Raşot Tabii	59	% 1,55	64	% 1,70
16	Raşot	237	% 6,24	233	% 6,21
17	Zencal	142	% 3,74	151	% 4,03
18	Nefsi Mapavri	56	% 1,47	61	% 1,62”
Toplam		3793		3746	

“Defterde ilk kayıtların yapıldığı h.1251 (m.1835-36) yılında Mapavri nahiyesine bağlı köylerde yaşayan erkek nüfus 3793 kişiydi. Bu rakam kaza genelinin %15,58’ini oluşturmaktaydı. Köyler arasında en fazla nüfusa sahip 471 kişi ve %12,41’lik nüfus oranıyla Havra köyüydü. İkinci sırada ise 447 kişi ve %11,78’lik oranla Karadüz mea Latum köyü gelmekteyken üçüncü sırayı 432 kişi ve % 11,38’lik nüfus oranıyla Akrotil mea Canceva köyü teşkil etmekteydi. Mapavri nahiyesine bağlı köyler arasında en az nüfusa sahip yer ise Nefs-i Mapavri (Nahiye merkezi) idi. Defterdeki son kayıtların yapıldığı h.1262 (m.1245-46) yılında doğum ve ölümler hesaba katıldığında Mapavri nahiyesine bağlı köylerin 47 kişi (% 1,23) azalarak 3746’ya gerilediğini görmekteyiz.”

3. İmamlar

Osmanlı devlet bürokrasisinde imamların konumu hem sayı bakımından hem de vazifelerinin çeşitliliği itibariyle diğer devlet görevlilerinden ayrışırlar. İmamlar, dini vecibelerin yerine getirilmesinde görev ifa etmelerinin yanında toplumsal problemleri çözmede de etkin rol oynarlardı. Toplumun geniş kitleleri arasında oynadıkları etkin rolün yanı sıra askeri alanda da hizmet vermekte olduklarını belirtmek gerekir. Hükümdarın beratı ile vazifeye atandıklarından dolayı devlet teşkilatı içerisinde “askerî” sınıftan sayılmaktaydılar. Padişah beratı ile atanan imam ve diğer din görevlileri görevleri müddetince vergiden muaf olur, görevleri bitince tekrar vergi mükellefi olurlardı.¹¹

¹¹ Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları,

Osmanlı taşra idari yapılanması içerisinde mahalle özel bir konumda bulunmaktaydı. Mahallenin bu konumu orada vazife yapan imamları ön plana çıkarmış ve devletin taşradaki en önemli temsilcisi yapmıştır. İmamların bu durumu Tanzimat'a kadar devam etmişti.¹² İmamların maaşları görevli oldukları cami veya mescitlerin vakıfları tarafından ödenir tayinleri de aynı vakıf heyeti tarafından teklif edilirdi. Fakat vakıfların gelir kaybına uğradığı dönemlerde imamların maaşları merkezden ödenirdi. Görevin getirdiği bilgi ve beceriye sahip olmak atanmanın en önemli şartıydı. Lakin bazı küçük yerleşim birimlerinde imamlık vazifesinin aile içinde babadan oğula veya başka bir aile bireyine geçtiği de görülen uygulamalardan idi. İmamların halk tarafından şikâyet edilmesi kadılar tarafından soruşturulmasına suçları sabit görülürse görevden alınmalarına ya da ceza almalarına sebep olabilirdi. Mahallenin emniyet ve düzeni, sakinlerinin İslama uygun yaşamaları, vakit namazlarının cemaat hâlinde kılınması hususunda merkezi hükümet tarafından gönderilen fermanların tatbik edilmesi imamların vazifelerindendi.¹³

Osmanlı taşra teşkilatında vazife yapan imamların cami hizmetlerinin yanı sıra mahallenin idaresiyle ilgili görevlerinin de olduğu ifade edilmektedir. Bu durum imamların buldukları yerleşim yerlerinin nüfuzlu şahsiyetleri olmalarını sağlamıştır. Araştırmamıza konu olan dönemde uygulanmaya başlanan muhtarlık teşkilatıyla birlikte imamlar idari anlamda muhtarların ardından ikinci plana düşmüşlerdir.¹⁴ Aşağıdaki tabloda Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesinde görev yapan imamların görev yerleri, isimleri ve yaşları gösterilmektedir.¹⁵

Sıra No	Mahalle Eski Adı	İmamın Adı	Yaşı
1.	Akrotıl mea Canceva	Kır sakallı Hafizoğlu Molla Ömer	50
2.	Aprik mea Kıraş	Latifzâde sarı sakallı Osman	30

2013), 11.

¹² Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, 16-20.

¹³ Kemal Beydilli, "İmam", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000), XXII/181.

¹⁴ Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, 21-22.

¹⁵ Mehmet Kazdal, *1143 numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirmesi* (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 34-98.

3.	Astifoz tabii Asrifoz	–	–
4.	Çeçeva	Kara sakallı Hacı Mehmed oğlu Molla Ömer bin Mehmed	28
5.	Çilingir	Kara sakallı Kara Alioğlu Ahmed	26
6.	Havra	Kır sakallı Sandıkçioğlu Molla Receb	50
7.	Karadüz mea Latum	Kır sakallı Molla Ahmed bin Ali	50
8.	Komika	–	–
9.	Kuvalyoz	–	–
10.	Mamul	–	–
11.	Marçiva	–	–
12.	Maryeva	–	–
13.	Mervane Armud Karadere ve Ahiyoz	Köse sakallı Yusuf bin Ahmed Efendi	45
14.	Perkam	Uzunca boylu müzellef sakallı Ahmed bin Ömer	25
15.	Raşot Tabii	–	–
16.	Raşot	–	–
17.	Zencal	Aksakallı Ali Reis oğlu Mehmed Derviş	60
18.	Nefsi Mapavri	Hacı Ali Efendizâde kır sakallı Süleyman”	48

“Tabloya göre Mapavri nahiyesine bağlı 18 köyün sadece 10 tanesinde imam kaydı yapılmıştır. 8 köyde ise imam kaydı yoktur. İmamların yaş ortalaması 41,2’dir. İmamların en yaşlısı Zencal köyü imamı 60 yaşındaki Ali Reis oğlu Mehmed Derviş’tir. En genç köy imamı ise Perkam köyü imamı 25 yaşındaki Ahmed bin Ömer’dir. İmamların 4 tanesi molla ünvanına sahiptir.”

4. Muhtarlar

Osmanlı idari yapılanmasında köy, idari hiyerarşinin en alt birimidir. Mezkûr idari birimin yönetimi ise dönemden döneme farklılık göstermekteydi. II. Mahmut döneminde köyleri ve mahalleleri yönetmek üzere muhtarlık teşkilatının kuruluşuna kadar Osmanlı tebaası kendi arasından seçtiği temsilcileri aracılığıyla devletle ilişki kurmuştur. Söz konusu temsilciler bazen “kethüda” adıyla, bazen de “ihtiyar” adıyla anılmaktaydı.¹⁶ Yukarıda da ifade edildiği üzere imamlarında köy yönetiminde söz sahibi olduğu bilinmektedir. Lakin XIX. yüzyılda yapılan düzenlemeler ile muhtarlar söz konusu idari birimlerin yönetiminde imamlara göre daha yetkili bir konuma yükselmişlerdir.¹⁷

Sözlük anlamı “seçilmiş” olarak ifade edilen muhtar kelimesinin terim anlamı olarak ise “mahalle veya köyün idari işlerini yürütmek üzere seçilen kimse” anlamındadır. Ayrıca muhtar sözcüğü “Muhtarlık teşkilatının kurulmasından önce de mahalle, köy ve kasabanın güvenilir kimselerini ve esnafın ileri gelenleri için de kullanılmaktaydı.”¹⁸ “II. Mahmud döneminde diğer idarî değişikliklerle beraber köy ve mahalle yönetiminde de önemli değişikliklere gidildi. Osmanlı coğrafyasının tamamında güvenliğin ağırlanması ve halkın devlete karşı olan görevlerini adalete uygun bir şekilde yerine getirmesi amacıyla birtakım düzenlemeler yapıldı. İstanbul’a göçün önlenmesi ve şehrin güvenliğinin sağlanması amacıyla 1829-30 yılında atama yoluyla ilk muhtarlık uygulamasına (Üsküdar, Galata ve Eyüp) başlanmıştı. 1833 yılından itibaren ise, İstanbul dışında ilk olarak muhtarlık teşkilatı mütesellimin isteği üzerine 1833’te Kastamonu’ya bağlı Taşköprü’de kurulmuştur. Kastamonu halkının bu yeni usulden memnun kaldığını haber alan II. Mahmut, muhtarlık teşkilatının tüm ülkede uygulanması emrini vermiştir.”¹⁹

1833 yılından itibaren Kastamonu dışında Ankara başta olmak üzere farklı Anadolu şehirlerinde de muhtarlık teşkilatının uygulanmasına geçildi. Devamında ise hem Rumeli de hem de ülkenin tamamında uygulama yaygınlaştırıldı. “Seçilen muhtarlar kadı tarafından deftere kaydedilip defterler, defter nazırına oradan da ceride nezaretine gönderilirdi.” Padişahın kendisine arz edilen isimleri onaylamasının ardından o kişi adına darphanede mühür bastırılır

¹⁶ Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri* (Ankara: İmge Yayınevi, 2011), 57.

¹⁷ Ali Murat Yel-Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Mahalle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003), XXVII/325-326.

¹⁸ Ali Akyıldız, “Muhtar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), XXXI/51.

¹⁹ Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri*, 58-59.

ve ilgili görev mahalline gönderilirdi.²⁰ Muhtarın görev mahallinin güvenliğini sağlamak, göç eden kimselere ilmühaber vermek, kaybolan kişilerin kaydını tutmak, devletin asker ihtiyacının karşılanmasına yardımcı olmak gibi farklı görevleri vardı. Muhtarlık uygulaması ile birlikte devletle halk arasında her iki taraf içinde doğrudan iletişim kurma imkânı doğmuş oldu. Bu durumun problemlerin çözümü noktasında önemli faydalar sağladığı da belirtilmektedir.²¹ Muhtarlık teşkilatının kurulduğu dönemde seçilen kimselerin ne kadar süre ile vazife yapacaklarına dair bir kural konmamış fakat ilerleyen zamanlarda bu durum birtakım problemleri beraberinde getirmiştir. Bu sebeple “1864 Vilayet Nizamnamesi” ile muhtarların ve ihtiyar heyetlerinin her yıl yenilenmesine karar verilmiş fakat buna rağmen muhtarların bazı bölgelerde uzunca dönem görevde kaldıkları da ifade edilmektedir.²² Aşağıdaki tabloda Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesinde muhtarlık yapan şahısların isimleri ve yaşları belirtilmektedir:

Sıra No	Köyün İsmi	Muhtarın Adı	Yaşı
1.	“Akrotıl mea Canceva	Kır sakallı Kadızâde Molla Mehmed bin Yahya	50
2.	Arpik mea Kıraş	–	–
3.	Astifoz	–	–
4.	Çeçeva	Kara sakallı Alemdar Kasım	42
5.	Çilingir	–	–
6.	Havra	Kara sakallı Kalenderoğlu Molla Ömer	41
7.	Karadüz mea Latum	Aksakallı Köse Oğlu Hasan bin Mustafa	50
8.	Komika	–	–
9.	Kuvalyoz	–	–

²⁰ Akyıldız, “Muhtar”, XXXI/52.

²¹ Çadircı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri*, 61-62.

²² Akyıldız, “Muhtar”, XXXI/62-63.

10.	Mamul	-	--
11.	Marçiva	--	--
12.	Maryeva	--	--
13.	Mervane Armud ve Karadere ve Ahiyoz	Sarioğlu Kumral sakallı Mehmed	40
14.	Perkam	Kır sakallı Ali bin Hasan	50
15.	Raşot Tabii	--	--
16.	Raşot	-	--
17.	Zencal	Kumral sakallı Sipahizâde Süleyman	28
18.	Nefsi Nahiye-i Mapavri	Kır sakallı Selimhacızâde Mustafa”	32

“Deftere göre Mapavri nahiyesine bağlı 18 yerleşim yerinin 8’inde birinci muhtar kaydı yapılmıştır. Geri kalan 10 yerleşim yeri için muhtar kaydı yoktur. Kaydedilen muhtarların yaş ortalaması 42’dir. En yaşlı muhtarlar 50 yaşlarında olan Akrotil mea Canceva muhtarı Kadızâde Molla Mehmed bin Yahya, Karadüz mea Latum muhtarı Hasan bin Mustafa ve Perkam köyü muhtarı Ali bin Hasan’dır. En genç muhtar ise Zencal köyü muhtarı 28 yaşındaki Sipahizâde Süleyman’dır. Nahiyenin tek ikinci muhtarı Zencal köyü ikinci muhtarı 62 yaşındaki Şerifoğlu Mustafa’dır.²³”

5. Askerlikle İlgili Veriler

Araştırma konumuz olan dönemde yapılan nüfus sayımının hedeflerinden birisi de yeniçeri ocağının ortadan kaldırılması sonrası yeni kurulan ordunun (Asakir-i Mansure-i Muhammediye) asker ihtiyacını tespit etmektir. Asakir-i Mansure-i Muhammediye’nin kurulmasının ardından devletin sınırları dâhilinde bulunan farklı coğrafyalardan orduya katılmak üzere birçok kişinin başvurduğu ifade edilmektedir. Yeni kurulan orduya alınacak askerlerin hangi kıstaslara göre seçileceğini belirlemek üzere nizamname hazırlandı. Buna göre; öncelikli olarak on beş ile otuz yaş arasında askerliğe elverişli kimseler seçilerek orduya dâhil edilecekti. Bununla birlikte eğer gücü kuvveti yerinde ise kırk yaşa kadar olan kişilerde askere

²³ Kazdal, 1143 numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirmesi, 34-98.

alınabilecekti.²⁴ Araştırmamıza konu olan nüfus defterini incelediğimizde nüfus sayımının zikredilen hedeflerine uygun olacak şekilde kişilerin askerliğe elverişli olup olmadıklarını belirtmek üzere bazı kavramların kullanıldığı da tespit edilebilmektedir. Bunlar, “şâbb-ı emred”,²⁵ “tüvana”,²⁶ “müsin”²⁷ gibi kişinin askerliğe elverişli olup olmadığını ortaya koyan kavramlardır.

Araştırmamıza konu olan nüfus defterinin önemli özelliklerinden birisi, yeni kurulan ordunun farklı sınıflarına katılan şahısların isimlerini, orduya katıldıkları tarihleri ve orduda mensup oldukları sınıfları veri olarak bize sunmasıdır. Aşağıdaki tablo nüfusun askerlik durumuyla ilgili bilgileri göstermektedir. Tablodan Mapavri nahiyesine bağlı, mahalle ve köylerden askerlik vazifesini yerine getiren kişilerin hangi askeri sınıfa dâhil olduğunu, askere gittiği tarihi ve adı geçen tarihte kaç kişinin askerlik hizmetini yerine getirdiği ile ilgili bilgileri görmek mümkündür.

Sıra No	Yerleşim Yeri İsmi	Askeri Sınıfı- Gittiği Tarih ve Giden Kişi Sayısı
1	“Arpik mea Kıraş	Mansure 1251 (1) - Mansure 1252 (1) - Mansure 1253 (1) Mansure 1254 (4) - Nizamiye 1261 (2)
2	Astifoz	Bahriye 1254 (1) - Nizamiye 1254 (1) - Nizamiye 1251 (1)
3	Çeçeva	Mansure 1251 (1) - Mansure 1252 (3) – Mansure 1254 (2) Nizamiye 1252 (1) - Nizamiye 1254 (4) - Nizamiye 1261 (3)
4	Çilingir	Nizamiye 1254 (1) - Nizamiye 1261 (1)
5	Havra	Mansure 1251 (4) - Mansure 1252 (1) – Mansure 1254 (1) - Mansure 1256 (5) - Nizamiye 1251 (2) - Nizamiye 1252 (1) - Nizamiye 1254 (8) - Nizamiye 1256 (1)
6	Karadüz mea Latum	Mansure 1251 (1) - Mansure 1252 (1) - Mansure 1254 (3) - Nizamiye 1252 (1) - Nizamiye 1254 (1)
7	Komika	Nizamiye 1260 (2)

²⁴ Abdulkadir Özcan, “Asakir-i Mansure-i Muhammediye”, *DİA*, III, s. 457.

²⁵ Henüz sakalı bıyığı çıkmamış genç anlamındaki “şâbb-ı emred” kavramı hakkında bilgi için bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1991), “Şâbb-ı emred”, 974.

²⁶ Güçlü, kuvvetli anlamına gelen “tüvana” kavramı hakkında bilgi için bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1991), “Tüvana”, 1115.

²⁷ Yaşlı, geçkin, kocamış anlamındaki “müsin” kavramı hakkında bilgi için bkz. Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 1991), “Müsin”, 741.

8	Kuvalyoz	Nizamiye 1254 (2) - Bahriye 1256 (1)
9	Mamul	Mansure 1251 (3) - Mansure 1252 (1) - Mansure 1255 (2) - Nizamiye 1260 (3)
10	Marçiva	Nizamiye 1261 (1)
11	Armud	Mansure 1253 (1) - Nizamiye 1251 (2) - Nizamiye 1252 (1)
12	Perkam Tabii	Mansure 1251 (1) - Nizamiye 1252 (1) - Nizamiye 1254 (5) - Nizamiye 1257 (1)
13	Raşot	Mansure 1251 (3) - Mansure 1254 (5) - Mansure 1255 (1)
14	Zencal	Mansure 1252 (1) - Nizamiye 1251 (2) - Nizamiye 1260 (1)”

“Defterdeki kayıtlardan Mapavri nahiyesi genelinden orduya üç sınıf askerin katıldığını Bunların ilki Asakir-i Mansure-i Muhammediye askeri, ikincisi Nizamiye askeri, üçüncüsü ise, Bahriye askeri’dir. Nahije genelinden Asakir-i Mansureye 33 kişi katılırken, Nizamiye askeri olarak 49 kişi kaydedilmiş, Bahriye askeri ise sadece iki kişi olarak kaydedilmiştir.”²⁸

6. Köleler

Köleliğin yalnızca savaş esnasında esir alınan kişilere has kılındığı İslam, köleliğin başka şekillerine izin vermediği gibi hakkın rızasına ulaşmak isteyen kişilerin köle azadını teşvik amacıyla birtakım günahların kefareti köle azadına bağlamıştır.²⁹ Bununla birlikte İslam’ın beş şartından biri olan zekâtın sarf edileceği yerlerin tasvir edildiği Tevbe suresi 60. ayette kölelerinde zikredilmesi dikkate değerdir.³⁰ İslam hukukuna göre köleler birçok açıdan hür kişilerle eşit olup özgürlüğünü kazanana kadar diğer insanlar gibi yaşama hakkına sahiptir. İslam’ın kölelerin hakları hususunda ortaya koymuş olduğu hukuki kaidelerin iyice anlaşılabilmesi için farklı toplumlardaki kölelik uygulamalarının kıyasını yapmak yeterli olacaktır.³¹

²⁸ Kazdal, *1143 numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirmesi*, 34-98.

²⁹ *Kur’an, Maide 5/89*:“Allah boş bulunarak yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefareti, ailenize yedirdiğinizin orta hallisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek ya da **bir köle azat etmektir**. Kim (bu imkânı) bulamazsa onun kefareti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah size ayetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredersiniz.”

³⁰ *Kur’an, Tevbe 9/60*:“Sadakalar(zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam’a ısındırılacak olanlarla, **(özgürlüğüne kavuşturulacak olan) köleler**, borçlular, Allah yolunda cihat edenler ve yolda kalmışlar içindir. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

³¹ M. Akif Aydın-Muhammed Hamidullah, “Köle”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002), XXVI/238-239.

Osmanlıların kuruluş döneminden başlamak üzere savaşlar sırasında alınan esirler köle statüsünde kabul edilerek yaş itibariyle uygun olanlar “Acemioğlanlar Ocağı’na” gönderilmiş, bu vasfa sahip olmayanların ise esir pazarlarında satıldığı belirtilmektedir. Osmanlı dönemindeki kölelik uygulamasının bazı istisnalar olsa da İslami kurallara uygun olduğunu belirtmek gerekir. Özellikle batılı birçok yazar ve seyyah kölelerin Osmanlı sosyal hayatında hürler ile eşite yakın statüde olduklarını ifade ederler. “Bu durumun ortaya çıkmasının nedeni Osmanlı’daki kölelerin Batı’daki emsallerinin aksine sanayi ve tarımda değil de daha çok askeri alanda ve ev hizmetlerinde kullanılmasıdır. Osmanlı’daki köleler arasında ırksal bir ayrıma gidilmemiş, küçük yaşlarda alınan köleler, daha sonraki dönemde azat edilseler dahi eski sahiplerinin yanında kalma hususunda tereddüt göstermemişlerdir.”³²

1835 tarihli “1143 Numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinde” yapılan kayıtlardan Mapavri (Çayeli) nahiyesinde sayıları çok olmasa da kölelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Kölelerin köken itibariyle hangi millete mensup olduğu ile ilgili herhangi bir kaydın olmadığını fakat kölelerin kaydedilirken kullanılan Zenci, Arap gibi ifadelerin kişilerin fiziki görüntüsüyle ilgili olduğunu tahmin etmekteyiz. Bu durum adı geçen kölelerin Afrika kökenli olabileceğini düşündürmektedir. Aşağıdaki tabloda defterdeki kayıtların imkân verdiği ölçüde kölelerle ilgili tespitler yer almaktadır:

Sıra No	Köy/Mahalle İsmi	Köle Sahibinin İsmi	Yaşı	Kölenin İsmi	Yaşı
1	“Nefsi Nahiye-i Mapavri	Mehmed bin Ahmed	40	Selim	20
2	Maryeva	Abdülaziz bin Ali	25	Memiş	15
3	Marçiva	Hacı Hasan bin Ahmed	55	Zenci bin Selim	16
4	Marçiva	Mehmed bin Ali	45	Zenci bin Abdullah	15
5	Hamalyoz Me’a	Yunus bin Ömer	35	İdris	18”

“Rize Nüfus Defterinde nahiye genelinde 5 köle kaydı yapılmıştır. Bu rakam toplam kaza nüfusunun %0,04’ünü oluşturmaktadır. Kölelerin yaş ortalaması 16,8’dir. Kölelerin en yaşlısı Nefsi Mapavri’de (merkez mahallesi) ikamet eden Mehmed bin Ahmed’in kölesi Selim’dir.

³²Gül Akyılmaz, “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı’nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* IX/1-2 (2004), 220-221.

Kölenin yaşı 20'dir. Kölelerin en genç olanları Marçiva köyünden Abdulaziz bin Ali'nin kölesi Memiş, yine Marçiva köyünden Mehmed bin Ali'nin kölesi Zenci bin Abdullah'dır Adı zikredilen köleler 15 yaşındadır. Köle sahiplerinin yaş ortalaması 40'tır. Köle sahiplerinin en yaşlısı 55 yaşındaki Maryeva köyünden Abdülaziz bin Ali iken en genci ise, 25 yaşındaki Maryeva köyünden Abdulaziz bin Ali'dir."³³

7. Göçler

Göç; "Kişinin yeni şartlara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da ekonomik, siyasal ve benzeri zorunluluklar neticesinde yaşadığı cemiyeti ve sosyal çevreyi değiştirmesi, bir başka çevreye, yabancısı olduğu bir çevreye ve insan topluluğuna katılması olayıdır".³⁴ Göç, kişilerin sosyo-ekonomik çevresini ve ilişkilerini değiştirmesi açısından farklı nedenlerle yapılan diğer toplumsal yer değiştirmelerden ayrıştığı ifade edilmektedir.³⁵ İnsanlık tarihi boyunca temel olarak ekonomik sebepler olmak üzere siyasi, askeri birçok faktörün göçün nedeni olduğu bilinmektedir. Özellikle nüfus artışlarının kıt kaynaklara ulaşmayı engellemesi kişileri kaynakların daha ulaşılabilir olduğu yerlere göç etmeye zorlamıştır.³⁶

Araştırmamızın temel kaynağı olan Rize Nüfus Defteri'nin sunduğu imkânlar çerçevesinde h.1251 ile h.1262 yılları arasında Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesindeki göç hareketlerini tespit edebilmekteyiz. Adı geçen nahiyeden göç eden kişilerin daha çok Âsitâne'ye (İstanbul) gittiği anlaşılmaktadır. "Göçlerin nedenleri hakkında defterimizde herhangi bir bilgi olmamasına rağmen bize göre ana neden ekonomiktir. Zira bölgenin coğrafi, iklimsel özellikleri, (özellikle çay tarımının bölgede başlamadan öncesini düşünürsek) buralarda yaşayan insanları, ekonomik ihtiyaçlarını gidermeleri için Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerine yönlendirmiştir." Bu gerçeği defterdeki kayıtlardan anlamaktayız. Âsitâne'nin ardından en çok gidilen yerler arasında sırasıyla Bursa ve Samsun gibi şehirler oluşturmaktadır. Aşağıdaki tabloda Rize kazasına bağlı Mapavri nahiyesinde 1835-1846 yılları arasındaki göç hareketlerini defterin verdiği imkânlar ölçüsünde görebilmekteyiz.

³³ Kazdal, *1143 numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirmesi*, 34-98.

³⁴ Mehmet Ali Kirman, "Bir Olgu Olarak Göç", *Terör, Göç ve Mültecilik*, ed. Ali Akdoğan vd. (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2017), 109.

³⁵ Hüseyin Arslan, *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001), 149.

³⁶ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 76.

No	“Yerleşim Yeri	Göçle Gelinen Yer- Tarih ve Kişi Sayısı	Göçle Gidilen Yer- Tarih ve Kişi Sayısı
1	Akrotil mea Canceva	Armutlu 1254 (6) - Canceva 1261(1) - Gürgenli 1262 (1) - Kıraş 1252 (1)	Samsun 1251(2) - Âsitâne 1251 (4) – Âsitâne 1254 (1) - Âsitâne 1252 (6) - Âsitâne 1254 (5)
2	Astifoz		Bafra 1251 (1) - Havra 1255 (5) - Havra 1259 (6)
3	Çeçeva		Burusa 1251 (4) - Tuna 1252 (4) - Mamul 1255 (5) – Latum 1255(4) - Samsun 1251 (6) - Bafra 1251 (4) - Bafra 1252 (1) – Samsun 1252 (1) - Atina 1252 (4) - Âsitâne 1252 (1) – Zile 1254 (2)
4	Arpik mea Kıraş	Marbudam 1255 (2)	Burusa 1252 (1) - Burusa 1251 (3) - Burusa 1258 (1) - Samsun 1251 (1) - Âsitâne 1252 (1)
5	Çilingir		Havra 1255 (6) - Havra 1251 (1) - Cânib-i Mısır 1255 (1) - Samsun 1251(1)
6	Havra	Astifoz 1255 (12) - Astifoz 1259 (6)	Bafra 1251 (13) - Mekke 1255 (1) - Samsun 1251 (5) Âsitâne 1252(1) – Marbudamamm 1262 (2)
7	Karadüz mea Latum		Âsitâne 1252 (1) - Samsun 1251 (6) - Samsun 1253 (1) - Burusa 1251 (1) - Çeçeva 1261 (2)
8	Komika		Âsitâne 1251 (7) - Âsitâne 1252 (1)
9	Kuvalyoz	Canib-i Abaza (2) - ? 1257 (1)	? 1251 (1) - ? 1254 (3) - Âsitâne 1252 (2) – Âsitâne 1258 (1) - Canibi Mısır 1252 (1) – Samsun 1251 (2) - Burusa 1251 (1)
10	Mamul	Çeçeva 1255 (5) - Diyar-ı Ahar (1)	Âsitâne 1252 (5) - Âsitâne 1251 (5) Burusa 1251 (1) - Holonte 1255 (1) - Zencal 1256 (4)
11	Marçiva		Erzurum 1252(1) - Mısır 1252(1)
12	Maryeva	Holonte 1255 (2)	Holonte 1262 (2) - Holonte 1255 (3)
13	Armud		Samsun 1251 (1) - Akrotir 1254 (4) -Âsitâne 1251 (1)

14	Perkam	İspir 1258 (1)	Burusa 1251 (4) - Âsitâne 1252 (1) - Terme 1251 (3) - Canik 1251 (1) -Samsun 1251 (1) - Âhar Canibde 1251 (1)
15	Raşot Tabii		Âsitâne 1251 (2) - Âsitâne 1252 (1) -Erzurum 1255 (1)
16	Raşot		Samsun 1251 (1) - Samsun 1252 (2) - Âsitâne 1251 (2) - Tonya 1253 (1) - Tuna 1251 (1)
17	Zencal	Kuliyoz 1254 (3)	Mamul 1256 (3) - Âsitâne 1251 (1) -Samsun 1251 (2) - Âsitâne 1252 (2)
18	Nefsi Mapavri		Marbudam 1255 (3) - Of 1251 (1) - Kavalyoz 1257 (1) – Âsitâne 1251 (1) - Şam-ı Şerif 1254 (1) - Diyar-ı Âhar 1252 (1) – Âsitâne 1252 (1) - Mamul 1255 (1)”

SONUÇ

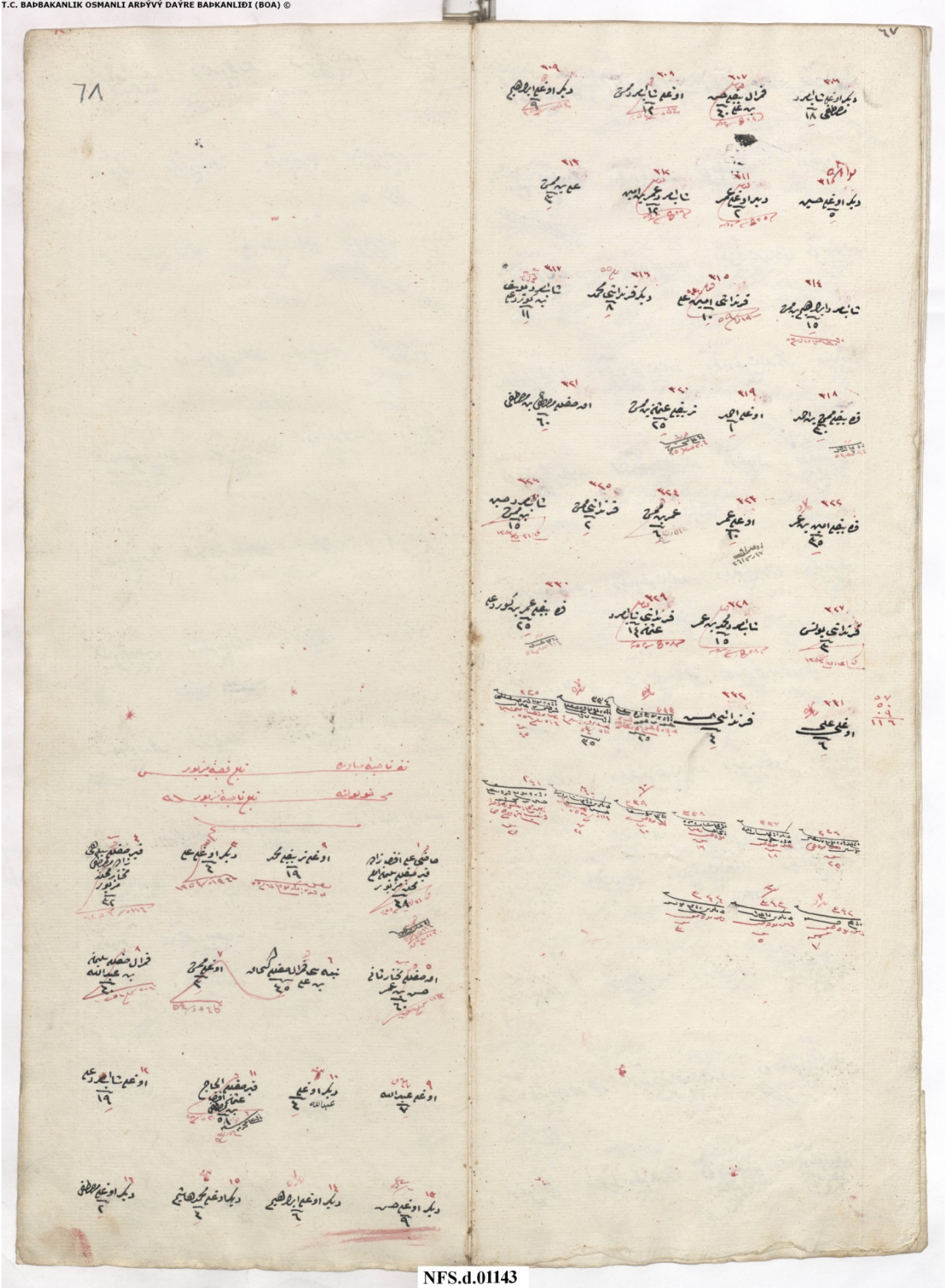
1835 tarihinde kayıtların düşülmeye başlandığı anlaşılan 1143 Numaralı Rize Müslim Nüfus Defteri’nden Rize kazasına bağlı Mapavri (Çayeli) nahiyesinin nüfus yapısıyla ilgili bilgileri öğrenmekteyiz. Çayeli ve çevresinin II. Mehmed döneminde Trabzon’un fethi sonrası (1461) Osmanlı Devleti’nin egemenliğine girdiği anlaşılmaktadır. Fetih sonrası bölgeye birçok Türkmen aşiret grubunun yerleştirilmeye başlandığını bölgeyle ilgili yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır. Bu iskân faaliyetleri neticesinde Çayeli ve çevresinde Türk nüfusunun ciddi manada artmıştır.

Osmanlı Devleti XIX. yüzyılda siyasal ve toplumsal problemlerini çözmek üzere birtakım ıslahat hareketlerine girişmişti. Araştırmada ortaya konulmaya çalışıldığı üzere ıslahat hareketlerinden azami faydayı elde etmek üzere ülke genelinde modern anlamda ilk nüfus sayımı yapılarak tebaanın kayıt altına alındığı görülmüştür. Sayım neticesinde birçok nüfus defterinin meydana geldiği anlaşılmış olup bu defterlerden birisi de 1143 Numaralı Rize Müslim Nüfus Defteri’dir. Defter incelendiğinde ilk kayıtların h.1251 (m.1835-36) yılında yapılmaya başlandığı son kayıtların ise h.1262 (m.1245-46) yılında olduğu tespit edilmiştir. Defterdeki ilk kayıtlardan Mapavri nahiyesinde yaşayan erkek nüfus sayısının 3793 kişi olduğu son kayıtlarda ise bu sayının 47 kişi (%1,23) azalarak 3746’ya gerilediğini görmekteyiz. Genel olarak nüfusun genç yaşta olduğu, çocuk ölümlerinin fazla olduğu belirtilmelidir.

Defterdeki kayıtlardan nahiye genelinden nedenleri hakkında kesin bilgi olmasa da ciddi bir göç hareketinden bahsedilebilir. Fakat dönem şartları dikkate alındığında bu durumun ana nedeninin ekonomik olduğu söylenebilir. Zira bölgenin coğrafi, iklim artları, (özellikle çay tarımının bölgede başlamadan öncesini düşünürsek) buralarda yaşayan insanları, ekonomik ihtiyaçlarını gidermeleri için Osmanlı coğrafyasının değişik yerlerine yönlendirmiştir.

1143 Numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinden Örnekler

T.C. BAPBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DÂYRE BAKKANLIDI (BOA) ©

NFS.d.01143

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Ali. “Muhtar”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXXI/51-53. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- Akyılmaz, Gül. “Osmanlı Hukukunda Köleliğin Sona Ermesi ile İlgili Düzenlemeler ve Tanzimat Fermanı'nın İlanından Sonra Kölelik Müessesesi”. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* IX/1-2 (2004), 213-238.
- Albayrak, Haşim. *Tarih Boyunca Doğu Karadeniz'de Etnik Yapılanmalar ve Pontus*. Babiali Kitaplığı, 2010.
- Arslan, Hüseyin. *16.yy. Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Göç ve Sürgün*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2001.
- Aydın, M. Akif-Hamidullah, Muhammed. “Köle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXVI/237-246. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Beydilli, Kemal. “İmam”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXII/181-186. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Beydilli, Kemal. *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2013.
- Bilgin, Mehmet. *Doğu Karadeniz / Tarih Kültür İnsan*. Trabzon: Serander Yayıncılık, 2002.
- Bostan, İdris. “Rize”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. XXXV/147-151. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2008.
- Bostan, M.Hanefi. *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2002.
- Çadırcı, Musa. *Tanzimat Sürecinde Türkiye Anadolu Kentleri*. Ankara: İmge Yayınevi, 2011.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1991.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1991.
- Develioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 1991.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, 1997.
- Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Kazdal, Mehmet. *1143 numaralı Rize Müslim Nüfus Defterinin Değerlendirmesi*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Kirman, Mehmet Ali. “Bir Olgu Olarak Göç”. *Terör, Göç ve Mültecilik*. ed. Ali Akdoğan vd. 285. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Komasyon. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.
- Sarıay, Yusuf. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1921-1931)*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1994.
- Ünal, Emine. *Çayeli'nde Nüfusun Gelişimi ve Mekansal Dağılımı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Yel, Ali Murat-Küçükaşçı, Mustafa Sabri. “Mahalle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. XXVII/323-326. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.
- Yüksel, Ayhan. “Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını ve İdari Yapıyı Değiştirme Girişimleri”. <http://mehmetakifbal.net>. 18 Kasım 2014. <http://mehmetakifbal.net/2013/04/16/trabzon-vilayetinde-yer-adlarini-ve-idari-yapiyi-degistirme-girisimleri/>
- BOA, DH. İD. (Dâhiliye Nezareti İdare Evrakı), 97-2/ 25 (17 N 1328-5 B 1329).
Kur'an, Maide 5/89.
Kur'an, Tevbe 9/60.